

שחיתות, שקיפות וחופש אקדמי

07:14 | 26.11.2008 | חיים רחמן

חוק חופש המידע חל מדצמבר 2006 על כל האוניברסיטאות שהוכרזו כמוסדות ציבוריים בכל הנוגע לשקיפות ענייניהם הכספיים. כתוצאה מכך חויבה כל אוניברסיטה לקבוע פקיד אחראי שימציא לפי דרישת אזרח כל פרט בענייניה הכלכליים, וזאת תמורת תשלום אגרה והוצאות נלוות.

בזמנו עשו הנהלות האוניברסיטאות (פרט למכון ויצמן) כל שבידם כדי לטרפד את חוק זה. לכאורה, הנהלות ישרות וחברי סגל ישרים היו אמורים לברך על חוק הבא לתת פומביות לשימוש אתי שנעשה בכספי ציבור, ובמיוחד בכספים שנועדו למחקר. לכן, תמוה הדבר שבמקרים חשובים שמות הנהלות אלה ללעג את חוק חופש המידע על ידי קביעת כללים פנימיים שמונעים למעשה חשיפת מידע רגיש לציבור, ובכך מרוקנים את חוק זה מתוכנו וכוונתו המקורית. למרבה הצער, לפעולות המניעה נגד החוק שותפים גם עובדים ופקידים בכירים שאין להם ולו אינטרס כלכלי זעיר עם המידע המבוקש. אני חוויתי התנהלות זו בטכניון בחיפה עם בקשותיו החוזרות, שהושבו ריקם, למידע לגבי סכומים כוללים של תקציבי מחקר במוסד.

אין זה יד המקרה. בהיות המערכת האקדמית מסגרת סגורה במשך שנים רבות, ללא ביקורת חיצונית אמיתית, התפתחו בה - תחת מעטה של "חופש אקדמי" - נורמות פסולות בכל הנוגע לשימוש האתי והחוקי של כספי המחקר, שברובם מגיעים ממוסדות ציבוריים וממשלתיים. ככלל, הנהלות האוניברסיטאות גובות 15%-40% מכל תקציב מחקר כתקורה. בנוסף, כ-25%-35% מכל תקציב מחקר מועברים על ידי חלק מחברי הסגל בתרגילים שונים אל תקציבי המחקר האישיים שלהם, ונהפכים ל"רזרבות מחקר". כספים ציבוריים אלה, בהגיעם לתקציבים האישיים, מאבדים את יעודם המקורי.

תקציב הרזרבות מהווה מקור להטבות שונות לחבר הסגל במשך שירותו, ונהפך לקרן פנסיה נוספת בדמות של תקציב לטיוולים דו-חודשיים תחת הכותרת של "השתלמות מקצועית", ולהטבות שכר אחרות תמורתם האוניברסיטה גובה מס פנימי. בהערכה זהירה, סכום תקציבי הרזרבות נע בין חצי למיליארד שקל בכל אוניברסיטה. חשיפת הנתונים על השימוש האמיתי שנעשה בכספי רזרבות מחקר עלולה, במקרה הטוב, להביך רבים באוניברסיטאות, ובמקרה הרע לספק עילה לחקירה משטרתית. אין שחיתות זו שונה מהעבירות הכלכליות שבהן מואשמים ונחקרים חלק מהדמויות הפוליטיות בישראל. לכן, כל דור של הנהלה דוחה את הקץ, והשרביט (או שמא השוט) מועבר להנהלה החדשה, בתקווה שכולם ישתקו וישמרו על האינטרסים וההטבות הכלכליות שצברו בתקציבים האישיים על חשבון כספי הציבור.

התנהלות זו באוניברסיטאות המחקר תמשיך כל עוד ההנהלות וחלק מחברי הסגל והפקידות לא יפנימו את מהות החוק והמשמעות של שימוש אתי בכספי ציבור, וכל עוד מערכת הביקורת החיצונית ואכיפת החוק תהיה סלחנית כלפי האוניברסיטאות. החופש האקדמי נועד להבטיח חופש מחשבה במחקר ובהוראה, ואסור שישמש כיוסי להסתרת פעולות כספיות לא אתיות ופשיטת רגל מוסרית באוניברסיטאות.

הכותב הוא פרופ' בפקולטה להנדסת חומרים בטכניון